

Σχετικά με την οργάνωση των αγροτικών οικισμών

της Τζούλιας Πάτη - Θεοδωράκη

Προβληματισμός

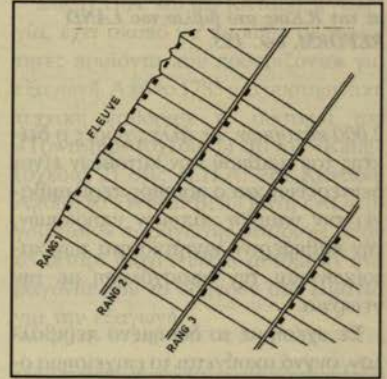
Σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας, υπάρχουν οικισμοί, όπου το 90% των ενεργού πληθυσμού απασχολείται στην γεωργία, παρ'όλο που εργάζεται παράλληλα και σε άλλους τομείς. Αν και η μείωση του αγροτικού πληθυσμού θεωρείται στοιχείο ανάπτυξης, χρειάζεται για τους οικισμούς αυτούς να βρεθούν κίνητρα, ώστε οι κάτοικοι να μην εγκαταλείψουν τη γεωργία, προσφέροντάς τους παράλληλα τις υπηρεσίες και τον εξοπλισμό των αστικών περιοχών. Αναφερόμενοι μάλιστα στο δομημένο περιβάλλον τους χρειάζεται η οργάνωση των οικισμών αυτών, να ακολουθήσει διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από τους αστικούς οικισμούς και ενδεχόμενα να διαχωριστεί το θεσμικό πλαίσιο, ταξινομώντας τους κάτω από τον ορισμό *Αγροτικοί οικισμοί*.

1. Σύστημα αγροτικό - αστικό

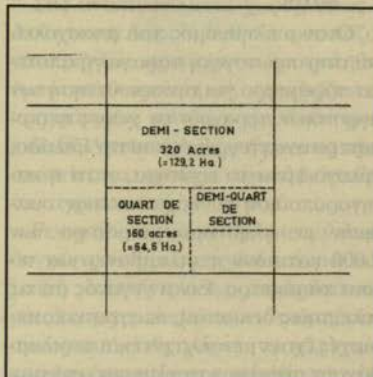
Η συνθετικότητα των επικαλύψεων μεταξύ της υποδιαίρεσης του χώρου σε αγροτικό και αστικό, βρίσκεται σε συνεχή μεταλλαγή, γεγονός που εξηγεί την ποικιλία των εννοιών που αποδίδονται σ'αυτούς τους ορισμούς από διάφορους συγγραφείς ανάλογα και με

την ετυμολογία κάθε χώρας. Εξάλλου, πρόκειται για το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό ταξινόμησης του ευρύτερου χώρου, που προτείνεται διεθνώς. Οι περισσότεροι συγγραφείς, ορίζουν τον αγροτικό χώρο αρνητικά σε σχέση με τον αστικό χώρο και χρησιμοποιούν τις περισσότερες φορές την πυκνότητα του πληθυσμού για να ξεχωρίσουν τους δύο χώρους, καταλήγοντας σε σύγκριση των εννοιών, σε αντίθεση με τις οδηγίες που προτείνονται για τη διεθνή ομοιογένειά τους.

Πιο συγκεκριμένα, οι απόψεις που εμφανίζονται στον ορισμό του αστικού και του αγροτικού χώρου, αναφέρονται σε προσεγγίσεις που αφορούν το

Σχέδιο 1: Η αρχή του συστήματος «township», όπως παρουσιάζεται από τον R.Lebeau στο βιβλίο του *LES GRANDS TYPES DE STRUCTURES AGRAIRES DANS LE MONDE*, σελ.137

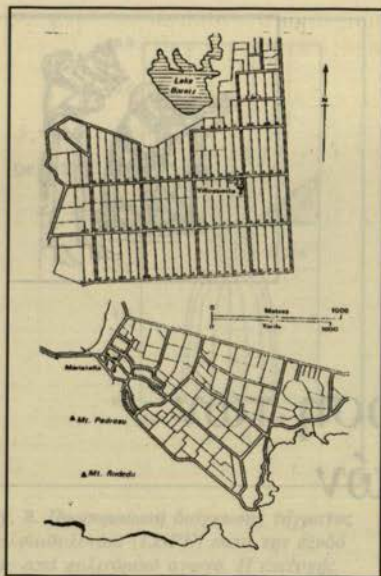

Σχέδιο 2: Η αρχή του καναδικού συστήματος «rang», όπως παρουσιάζεται από τον R.Lebeau στο βιβλίο του *LES GRANDS TYPES DE STRUCTURES AGRAIRES DANS LE MONDE*, σελ.137.

διοικητικό δίκτυο, τη συνοχή του δομημένου χώρου των οικισμών, την παρουσία ή απουσία αγροτικής απασχόλησης, τον αριθμό των κατοίκων ανά οικισμό και την αποκέντρωση ή όχι αστικού πληθυσμού. Δηλαδή, απόψεις μορφολογικές, λειτουργικές, δομικές και δυναμικές, που αποδεικνύουν την ουτοπία ενός διεθνούς ομοιογενούς ορισμού¹.

Στην Ελλάδα, όλοι οι μικροί οικισμοί ορίζονταν σαν αγροτικοί, μέχρι να αποφευχθεί ο δόκιμος αυτός ο ορισμός στην τελευταία ταξινόμηση (Π.Δ. 24.4.85), ο οποίος αναφέρεται σε οικισμούς με πληθυσμό μικρότερο των

Η Τ. Πάτη - Θεοδωράκη διδάσκει Αρχιτεκτονική και Αγροτικούς Οικισμούς στο Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών Ε.Μ.Π.

Σχέδιο 3: Αντίθεση των συστημάτων συγκεντρωμένων αγροκτημάτων σύμφωνα με τον R.King στο βιβλίο του **LAND REFORM**, σελ. 183.

2.000 κατοίκων. Σε άλλες χώρες ο δείκτης του αριθμού των κατοίκων είναι δευτερευόν και ο ορισμός περιλαμβάνει την ύπαρξη κάποιων υπηρεσιών, την καθημερινή κινητικότητα των κατοίκων και την απασχόληση με την γεωργία.

Σε σχέση με το δομημένο περιβάλλον, συχνά ακούγεται το επιχείρημα ότι, η αστική κατοικία², τείνει να καταλάβει ολόκληρο το χώρο και γι' αυτό δεν χρειάζονται άλλες υποδιαφορές του χώρου. Ακόμη κι αν προς στιγμή δεχόμασταν αυτή την άποψη, χρειάζεται να συνεχίσουμε την ανάλυση των πολυσήμαντων εννοιών του συστήματος «αγροτικός-αστικός», διερευνώντας τους όρους «προαστικοποίηση», «περιαστικοποίηση» και «αγροαστικοποίηση» ή ανάλογους ορισμούς, που δηλώνουν περιόδους συνεχόμενες, καθώς και ποιότητα, φαινόμενα διαφορετικά³.

Στην Ελλάδα, στην διάρκεια της δεκαετίας του '80, παρατηρήθηκαν φαινόμενα «περιαστικοποίησης» και «αγροαστικοποίησης» περιοχών στην περιφέρεια, μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η «περιαστικοποίηση» είναι φαινόμενο που εξαρτάται από την αποκέντρωση αστικού πληθυσμού προς την περιφέρεια, ενώ η «αγροασ-

τικοποίηση» είναι μια μεταλλαγή εσωτερική του αγροτικού συστήματος, χωρίς μετακίνηση πληθυσμού⁴.

Παράλληλα, ενώ παλιότερα, οι αγροτικοί πληθυσμοί πρόσφεραν εργατικό δυναμικό για την αστική εκβιομηχάνιση, σήμερα στην μεταβιομηχανική εποχή περνάμε σε μια φάση, όπου οι αστικοί πληθυσμοί προσφέρουν το εργατικό δυναμικό για την αγροτική εκβιομηχάνιση, γεγονός που οδηγεί στη συμβίωση του αγροτικού και του αστικού στο σύστημα του περιφερειακού σχεδιασμού.

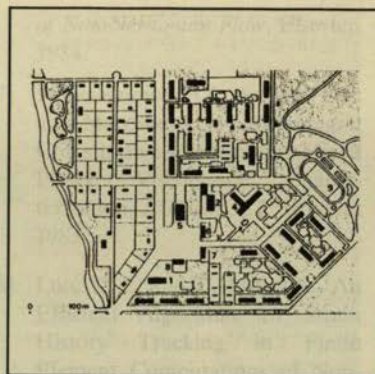
2. Η έννοια «αγροτικός οικισμός»

Τα φαινόμενα της «περιαστικοποίησης» και της «αγροαστικοποίησης» δεν αναφέρονται στην απασχόληση με την γεωργία των κατοίκων ενός οικισμού (κυρίαρχη απασχόληση σε μερικές περιοχές της Ελλάδας), αλλά σε σχέση με αστικές λειτουργίες που εισάγονται στον αγροτικό χώρο.

Στην Ελλάδα, το θεσμικό πλαίσιο (Π.Δ. 24.4.85) που αναφέρεται στους οικισμούς με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατ., βασίζεται σε παραμέτρους ταξινομημένες σε πέντε ομάδες χωρίς να περιλαμβάνει καμιά παράμετρο για την αγροτική απασχόληση⁵.

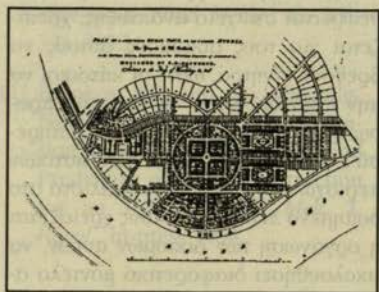
1. Οικισμοί περιαστικοί, παραλιακοί, τουριστικοί.
2. Οικισμοί πολύ ενδιαφέροντες, ενδιαφέροντες αδιάφοροι.
3. Οικισμοί συνεκτικοί, διάσπαρτοι.
4. Οικισμοί δυναμικοί, στατικοί.
5. Οικισμοί φθίνοντες, μεσαίοι, μεγάλοι.

Όταν ο πληθυσμός που απασχολείται στην πρωτογενή παραγωγή αποτελεί παράμετρο για την οριοθέτηση των αγροτικών περιοχών σε χώρες περισσότερο αναπτυγμένες από την Ελλάδα, εύλογο είναι το ερώτημα, γιατί η κατηγοροποίηση τουλάχιστον των οικισμών με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατ., δεν περιλαμβάνει μια τέτοια παράμετρο. Είναι γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες, οι αγροτικές περιοχές έχουν μεταλλαχθεί και περιλαμβάνουν ολόκληρη τη κλίμακα από τουριστικά κέντρα μέχρι οικισμούς που παρέμειναν καθαρά αγροτικοί. Για τους τελευταίους, όπου υπάρχει στατιστική υπερχογή των γεωργών, χρειάζεται να μελετηθεί κι άλλη κατηγορία στο

Σχέδιο 4: Κέντρο κατοικίας ενός Kolkhoze σύμφωνα με τον Dierche Weltatlas, παρουσιασμένο στο βιβλίο του R.Lebeau **LES GRANDS TYPES DE STRUCTURES AGRAIRES** σελ. 157. Πρόκειται για αστική αντίληψη του χώρου. Στο κέντρο κοινοτικά κτίρια και υπηρεσίας, αριστερά μονοκατοικίες με κήπο και επάνω και κάτω «τείχη» δύοροφων κατοικιών.

θεσμικό πλαίσιο που αναφέρεται στους οικισμούς με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατ. και να διερευνηθεί ποιο σχέδιο είναι κατάλληλο για αυ-

Σχέδιο 5: Υγεία, ιδανικός οικισμός του 1872, προτεινόμενος από τον Αγγλο αρχιτέκτονα J.B.Papworth για το Kentucky των Η.Π.Α. και παρουσιαζόμενος από την F.Choay στο βιβλίο της **CITY PLANNING IN THE 19TH CENTURY**, σελ.33.

τούς τους οικισμούς, ώστε διατηρώντας τα αγροτικά χαρακτηριστικά, να αναπτύξουν τις λειτουργίες που τους ενώνει με το αστικό δίκτυο.

Έχουμε δύο δρόμους να διαλέξουμε:

- α) Όλοι οι οικισμοί με πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατ. μπορούν να συνεχίσουν να ονομάζονται αγροτικοί γιατί παράλληλα με κάποια άλλη διεξοδο ανάπτυξης που έχει

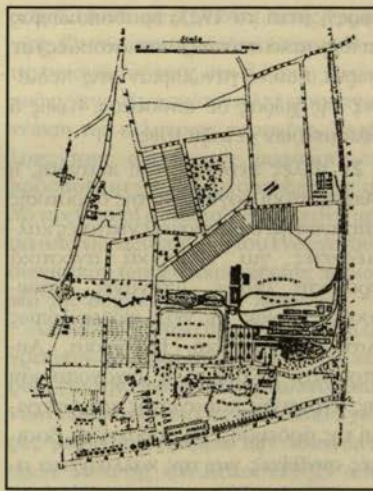
εξευρεθεί στον δευτερογενή, τριτογενή και τεταρτογενή τομέα, η πρωτογενής απασχόληση παραμένει και πρέπει να προστατευθεί.

β) Κάποιοι από αυτούς τους οικισμούς είναι καθαρά γεωργικοί οικισμοί και τουλάχιστον αυτούς μπορούμε να τους ονομάσουμε αγροτικούς χωρίς πρόβλημα σύγκρισης των εννοιών. Σημειωτέον ότι σήμερα από την Ε.Σ.Υ.Ε. αγροτικός πληθυσμός ορίζεται ο πληθυσμός που κατοικεί αυτούς τους οικισμούς.

3. Παγκόσμια ανακατανομή και ποικιλοαπασχόληση των κατοίκων

Η κατανομή του πληθυσμού της γης βρίσκεται στη βάση της δημιουργίας και της οργάνωσης των αγροτικών οικισμών, αφού προέχει η εξασφάλιση της διατροφής των ανθρώπων. Η οργάνωσή τους εξαρτάται από τις πληθυσμιακές διακυμάνσεις και το δυναμικό κάθε περιοχής, που περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο την αγροτική παραγωγή.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες⁶, ο πληθυσμός σταθεροποιείται και υπάρχει υπερέπάρκεια ειδών διατροφής, σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες περιοχές, όπου η παραγωγικότητα παραμέ-

Σχέδιο 6: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Bourville του 1895, παρουσιασμένο από τον L.Benevolo, στο βιβλίο του THE ORIGINS OF MODERN «TOWN PLANNING», σελ. 123.

νει σε χαμηλότερα επίπεδα από το ρυθμό αύξησης του πληθυσμού. Οι μετακινήσεις πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές του πληνήτη, καθώς και οι μεταναστεύσεις για διαφορετικούς λόγους στις αναπτυσσόμενες, έχουν στόχο τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της ανθρωπότητας.

Την προηγούμενη δεκαετία παρατηρήθηκε στην Ευρώπη, κίνηση πληθυσμού από βιομηχανικές ζώνες προς φτωχές αγροτικές περιοχές. Αυτό το γεγονός διαμορφώνεται με τις πρόσφατες αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Ασία και η Αφρική, όπου παρουσιάζονται μεγάλα προβλήματα υπερπληθυσμού και υποσιτισμού, εφαρμόζονται προγράμματα μετακίνησης πληθυσμού, ενώ στη Λατινική Αμερική γίνονται προσπάθειες για την συγκέντρωση διάσπαρτου αγροτικού πληθυσμού.

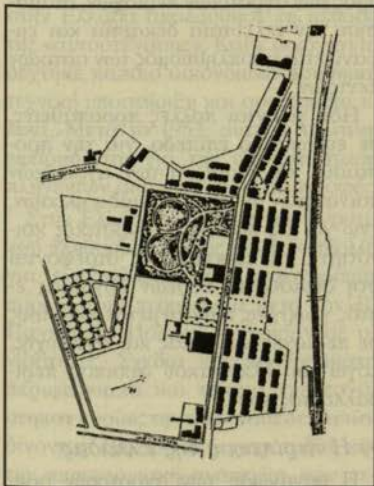
Γενικά, είτε πρόκειται για πολιτική συγκέντρωσης είτε πρόκειται για πολιτική αποκέντρωσης, προωθούνται μετακινήσεις πληθυσμών. Ακόμη, στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα τελευταία χρόνια, διερευνώνται φαινόμενα «περιστικοποίησης» και «αγροτοαστικοποίησης» του αγροτικού χώρου, φαινόμενα που παρατηρήθηκαν στις αρχές του αιώνα στις αναπτυσσόμενες χώρες και που οδηγούν στην ποικιλο-

απασχόληση των κατοίκων και σε τομείς εκτός του πρωτογενούς.

α) Σχέδια συστηματικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου

Οι σχεδιαστές ενδιαφέρονται για την απεικόνιση της οργάνωσης των αγροτικών οικισμών, που είναι αποτέλεσμα πολλών παραμέτρων και που έχουν την αρμοδιότητα να συνθέτουν. Σχέδια γεωμετρικής συστηματικής απεικόνισης, εφαρμόζονται από τον προηγούμενο αιώνα σε συνέχεια της αγροτικής επανάστασης, αλλά κυρίως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στοχεύοντας στην εξειδίκευση της αγροτικής παραγωγής (μονοκαλλιέργεια). Έτσι, η διαμόρφωση των αγροτικών οικισμών, παίρνει γεωμετρικές συστηματικές απεικονίσεις που διευκολύνουν την αγροτική παραγωγή.

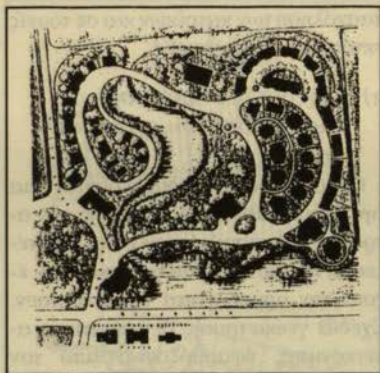
Στις Η.Π.Α. και τον Καναδά, η γεωργία, έχει σκοπό να παράγει σε ποσότητες προϊόντα που προορίζονται για εξαγωγή. Από το 1785 μια συστηματική τεχνική καθόρισε το σύστημα του «Township» (σχέδιο 1) και του «Rang» (σχέδιο 2) στις Η.Π.Α. και Καναδά. Ακόμη το «Wheat Belt» είναι ένα «εργοστάσιο» παραγωγής σιταριού, όπου το σιτάρι διχοτεύεται αυτόματα στα βαγόνια που το οδηγούν στα λιμάνια για την εξαγωγή.

Σχέδιο 7: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Schederhof στο Essen του 1872, παρουσιασμένο από την F.Choay στο βιβλίο της THE MODERN CITY PLANNING IN THE 19TH CENTURY, σελ. 72.

Σχέδιο 8: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Afenhof στο Essen του 1894, παρουσιασμένο από την F.Choay στο βιβλίο της THE MODERN CITY PLANNING IN THE 19TH CENTURY, σελ. 74.

Σχέδιο 9: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Agneta Park του 1880, παρουσιασμένο από την F.Choay στο βιβλίο της *THE MODERN CITY PLANNING IN THE 19TH CENTURY*, σελ.74.

Στην Ευρώπη, η συστηματική οργάνωση της αγροτικής παραγωγής, οδήγησε στην τοποθέτηση των αγροτικών σπιτιών σύμφωνα με δύο λύσεις: Στις Κάτω Χώρες, οι κατοικίες στο εσωτερικό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων οργανώνονται κατά μήκος ορθογωνίου δικτύου δρόμων και καναλιών, σύμφωνα με το σύστημα «Rang». Το ίδιο σύστημα ακολουθείται στα γερμανικά «Polder» και στις περιοχές του Γαλλικού και Ελβετικού Jura. Εδώ ακολουθώντας την ορεινή τοπογραφία, παίρνει τη γραμμική μορφή κατά μήκος των οδικών αρτηριών.

Στις μεσογειακές χώρες, ακολουθείται το σχέδιο των ομαδοποιημένων αγροκτημάτων, που εφαρμόστηκε κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αν και συχνά συναντάται η αντίθεση των δύο απεικονίσεων, ομαδοποιημένων ή διασκορπισμένων αγροκτημάτων (σχέδιο 3).

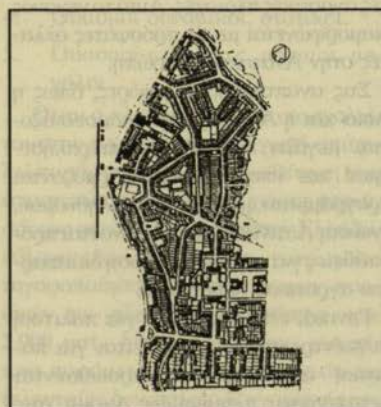
Στις σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, από το 1928, δύο σχέδια συστηματικής οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής ακολουθήθηκαν: Τα Kolkhozes, δηλαδή συνεταιρισμοί αγροτικής παραγωγής όπου τα αγροτικά σπίτια είναι μεμονωμένα (μονοκατοικίες) (σχέδιο 4) και τα Sovkhozes, δηλαδή τεράστια κρατικά αγροκτήματα (6-20.000 εκτάρια), εξειδικευμένα, όπου η κατοικία εξυπηρετείται από μεγάλα συγκροτήματα διαμερισμάτων.

Στην Ελλάδα, η συστηματική οργάνωση της γεωργίας πήρε γεωμετρική

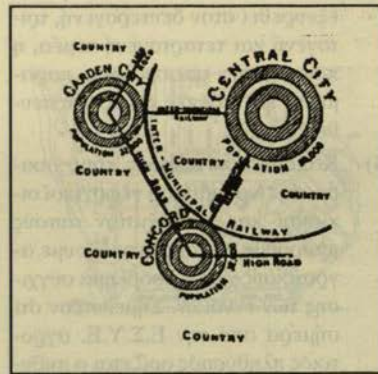
μορφή μετά το 1923, ομαδοποιώντας τα αγροτικά σπίτια (μονοκατοικίες) σε χωριά, που οργανώθηκαν στις πεδιάδες της χώρας σε απόσταση 4 έως 6 χιλιομέτρων μεταξύ τους.

Σε άλλες περιοχές του πλανήτη, η συστηματική οργάνωση της αγροτικής παραγωγής, δημιουργεί εντατικές καλλιέργειες για εμπορικά αγροτικά προϊόντα (καφέ, μπανάνες, καουτσούκ, κυρίως σε νέες χώρες (όπως Λατινική Αμερική, Ινδονησία, Αυστραλία). Εξ' άλλου, η μηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής και η τεχνική της άρδευσης, δημιουργεί τις βασικές συνθήκες για την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων σε περιοχές όπου η απουσία νερού το απαγόρευε προηγουμένως. Επίσης, στις γυρές περιοχές της Άπω Ανατολής, οι οριζώνες θα ήταν περιορισμένοι, εάν οι αρδευσεις δεν προέκτειναν αυτές τις καλλιέργειες σε μεγαλύτερες επιφάνειες.

Γενικά η συστηματική γεωργία και τα τεχνικά έργα στην υπηρεσία της, οδηγούν μετακινήσεις πληθυσμών, είτε στα αναπτυσσόμενα κράτη όπου το εργατικό δυναμικό που περισσεύει, πρέπει να διοχετευτεί σε άλλα επαγγέλματα, είτε στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου πληθυσμοί μετακινούνται για να απασχοληθούν στη γεωργία και σε τεχνικά έργα για την υποδομή της.

Σχέδιο 11: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Hampstead Garden του 1917, σχεδιασμένο από τον B.Parker και τον Sir R.Unwin, παρουσιασμένο από την F.Choay στο βιβλίο της *THE MODERN CITY PLANNING IN THE 19TH CENTURY*, σελ.68.

Σχέδιο 10: Η ιδέα του Ebenezer Howard για την δυνατότητα ενός δορυφορικού συστήματος οικισμών τις «garden cities» σαν λύση στα προβλήματα της ζωής στις πόλεις, παρουσιασμένο από τον E.Rasmussen στο βιβλίο του *TOWNS AND BUILDINGS*, σελ. 196.

β) Ανάπτυξη και εξέλιξη των αγροτικών περιοχών της Ευρώπης

Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε στην Ευρώπη ένα ενδιαφέρον δημογραφικό φαινόμενο: παρατηρούνται μεταναστευτικά ρεύματα από πλούσιες βιομηχανικές περιοχές, με κατεύθυνση περιοχές λιγότερο πλούσιες και πολλές φορές με κατεύθυνση φτωχές αγροτικές περιοχές.

Στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες η εγκατάλειψη και ο αποπληθυσμός των αγροτικών περιοχών, σταμάτησε την τελευταία δεκαετία και εμφανίζεται αποπληθυσμός των αστικών κέντρων⁷.

Ηδη γίνονται πολλές προσπάθειες, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για την προστασία και διάσωση των αγροτικών κοινοτήτων με υγιή πυραμίδα ηλικιών, ενώ για τις υπόλοιπες αγροτικές κοινότητες, οι προσπάθειες στρέφονται στη δημιουργία θέσεων εργασίας εκτός γεωργίας και στη μετατροπή τους σε περιοχές κατοικίας και αναψυχής, λόγω του ελκυστικού φυσικού περιβάλλοντός τους.

γ) Η περίπτωση της Ελλάδας

Η οργάνωση των αγροτικών οικισμών της Ελλάδας μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, αντιτοίχοι σε στη φυσική διεύθυνση κάθε μικροπεριοχής. Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την άφιξη 1,2 εκατομμυρίων αγροτών προσφύγων από την Μικρά Ασία και την

Ανατολική Θράκη, 1994 νέοι αγροτικοί οικισμοί δημιουργήθηκαν, από τους οποίους 1621 στη Βόρειο Ελλάδα και μόνον 373 στην υπόλοιπη χώρα, ακολουθώντας τη συστηματική οργάνωση της αγροτικής παραγωγής.

Η γεωμετρική χάραξη αυτών των οικισμών ακολουθεί συστηματικό σχέδιο, προς όφελος της μηχανοποίησης και άρδευσης της γεωργίας. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τη συστηματική οργάνωση της γεωργίας ήταν ο κατακερματισμός της αγροτικής γης. Με τη μετακίνηση αγροτικού πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα του εσωτερικού και του εξωτερικού, έγινε επιβίωση η συγκέντρωση μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων σε μεγαλύτερες, που επιτρέπουν περισσότερο συστηματικές καλλιέργειες.

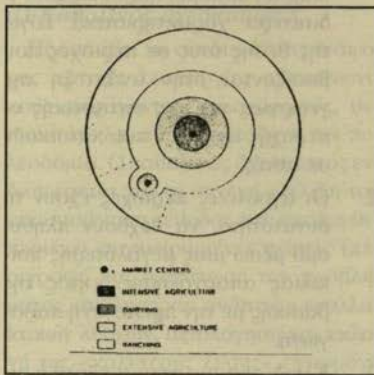
Το Ελληνικό κράτος άρχισε να πραγματοποιεί προγράμματα για αγροτικούς οικισμούς, (αναφερόμαστε κυρίως στην κατοικία), με το νομοθετικό διάταγμα της 28.10.1919 που επέβαλε στους μεγάλους γαιοκτήμονες να επιδιωρθώσουν τις κατοικίες των εργατών τους. Το 1923, η επιτροπή αποκατάστασης προσφύγων, έκτισε 55.264 κατοικίες. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το Υπουργείο Ανοικοδόμησης δημιούργησε πρότυπες κατοικίες, που διένημε στους δικαιούχους με ένα αρκετά πολύπλοκο σύστημα διανομής. Μετά το 1949, η πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα ακολούθησε τη μέθοδο της «αυτοστέγασης». Κάθε οικογένεια δέχτηκε κάποιο οικονομικό βοήθημα, τεχνική υποστήριξη και οικοδομικά υλικά. Μετά το 1953, αυτή η πολιτική εφαρμόζεται για την αποκατάσταση πληγέντων από φυσικές καταστροφές.

Στην Ελλάδα η μείωση του αγροτικού πληθυσμού καθώς και η δυσκολία για εκμετάλλευση των οικονομικών πόρων στην περιφέρεια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησαν σε ανισότητες. Σχέδια και προγράμματα περιφερειακά και τοπικά επεξεργάστηκαν κυρίως την τελευταία δεκαετία, δίνοντας έμφαση στη χωροταξία και την περιφερειακή ανάπτυξη, που περιλαμβάνουν στο ευρύτερο πλαίσιο τους αγροτικούς οικισμούς της χώρας.

Τελευταία άρχισε να παρατηρείται τάση επαναπαρισμού μεταναστών ή απογόνων τους σε αγροτικούς οικισμούς, όπου τις περισσότερες φορές

ασχολούνται με εργασίες εκτός γεωργίας. Οι νέοι αυτοί κάτοικοι επενδύουν τις οικονομίες τους στη δόμηση κατοικιών, γεγονός που συντελεί στην ανανέωση της ελληνικής επαρχίας. Σε όλους τους αγροτικούς οικισμούς, η προσπάθεια για την ανάπτυξη τους από την τοπική αυτοδιοίκηση, περνά μέσα από την αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των φυσικών κυρίως πόρων και της συμμετοχής των κατοίκων.

Ακόμη πρόσφατα δημιουργούνται αγροτικοί οικισμοί στην Β. Ελλάδα κυρίως για την εγκατάσταση παλινοστούντων ομογενών από τις ανατολικές χώρες με το πρόγραμμα των «διαγωνισμών Μελέτης και Κατασκευής» από οργανωμένα τεχνικά γραφεία, που χρηματοδοτούνται από δημόσιους οργανισμούς.

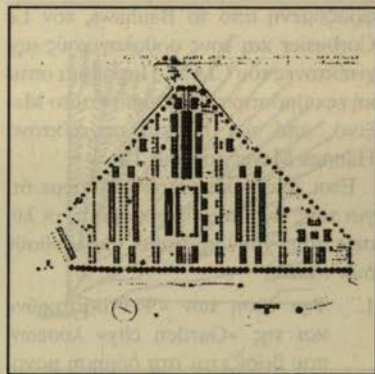

Σχέδιο 13: Η θεωρία του Von Thunen, αναπροσαρμοσμένη το 1962, παρουσιασμένη από τον C. Smith στο βιβλίο του REGIONAL ANALYSIS, τόμος 1, σελ.9.

4. Εξέλιξη των αγροτικών οικισμών της Ευρώπης

Είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στη διευθέτηση των αγροτικών οικισμών της Ευρώπης σαν αντίδραση στα οικιστικά προβλήματα που δημιουργήσε η αστική εκβιομηχάνιση στις αναπτυσσόμενες χώρες, μια και μοιάζει η Ελλάδα να αντιμετωπίζει παρόμοια (κατ'αντίθεση) προβλήματα και τάσεις σήμερα.

Αυτοί οι οικισμοί είναι προϊόν ενός ιδανικού σχεδιασμού (σχέδιο 5) και «αρνητικού» στην έννοια πόλη, για να στεγάσει βιομηχανικούς εργάτες και σπανιότερα αγρότες, δηλαδή αυτοί οι οικισμοί δεν έχουν τις περισσότερες

Σχέδιο 12: Πολεοδομικό σχέδιο του οικισμού Freidorf στο Munenz τον 1919, σχεδιασμένο από τον H.Meyer και παρουσιασμένο στο άρθρο της M.Kieren HANNES MEYER ENTRE FREIDORF ET BAUHAUS στο περιοδικό Faces No12/1969, σελ. 13.

φορές οργανική σύνδεση με το φυσικό περιβάλλον που τους περιβάλλει. Ειδικότερα στην Αγγλία, στις Γερμανικές χώρες και στο Βέλγιο μια σειρά από οικισμούς χωροθετήθηκαν και δομήθηκαν βασισμένοι στη δημιουργία προτύπων κατοικιών.

Στην Αγγλία αναφέρουμε τον οικισμό Bourville τον 1879 (σχέδιο 6). Στη Γερμανία τον οικισμό Schederhof τον 1872 (σχέδιο 7) και τους οικισμούς Atenhof (σχέδιο 8) και Alfredhof. Στις Κάτω Χώρες, τον οικισμό Agneta Park τον 1883 (σχέδιο 9). Οι οικισμοί αυτής της περιόδου ταξινομούνται κάτω από τον ορισμό «Ψευδοαστικός»,⁸ γιατί περιλαμβάνουν τη λειτουργία της κατοικίας και μόνο χωρίς τις υπόλοιπες λειτουργίες που χαρακτηρίζουν τους αστικούς οικισμούς.

Το 1898, ο Ebenerer Haward, συνέλαβε την ιδέα της «Garden city» που προσπαθεί να συνδυάσει τα κοινωνικά προτερήματα της πόλης με το αγροτικό φυσικό περιβάλλον, προτείνοντας ένα ειδικό τύπο ανάπτυξης: τη μικρή πόλη δορυφόρο, πάνω στην οποία πειραματίστηκε ο B.Parker και ο R. Unwin στον οικισμό Hampstead (σχέδιο 11) και ο οποίος πρόσφερε τα εργαλεία για την αγγλική πολεοδομία μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.⁹

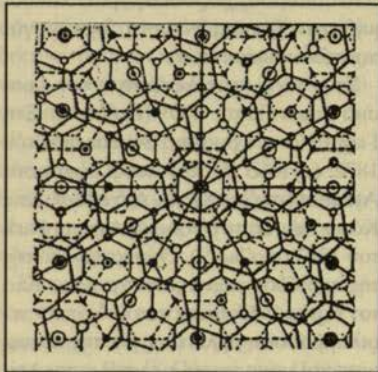
Παράλληλα, στις αρχές του 20ου αιώνα, ο αρχιτέκτων πολεοδόμος παίρνει θέση, προτείνοντας την πρωτοποριακή λύση για την εποχή της, τη συλλογική κατοικία (πολυκατοικία), εκ-

φραζόμενη από το Bauhaus, τον Le Corbusier και τους ορθολογικούς αρχιτέκτονες του CIAM. Παρόμοια οπτική εφαρμόστηκε στη Ρωσία και το Μεξικό, από τον Ελβετό αρχιτέκτονα Hannes Meyer (σχέδιο 12).

Ετσι, μπορούμε να συνοψίσουμε ότι για τους αγροτικούς οικισμούς, οι λύσεις που έχουν προταθεί ακολουθούν δύο τάσεις:

1. Την τάση των «Ψευδοαστικών» και της «Garden city» λύσεων, που βασίζεται στη δόμηση μονοκατοικιών σε μια περιορισμένη πράσινη ζώνη.
2. Την τάση του CIAM, που βασίζεται στη συλλογική κατοικία, δηλαδή τη συμπύκνωση της δομής, ελευθερώνοντας μεγαλύτερο φυσικό περιβάλλον.

Πιστεύουμε, ότι και οι δύο τάσεις (λύσεις) είναι ικανές και αναγκαίες (Fortuna et Virtu) ανάλογα με την περίπτωση.

Σχέδιο 14: Η θεωρία του Loch και του Crystaller, αναπροσαρμοσμένη το 1967, παρουσιασμένη από τον C. Smith στο βιβλίο του REGIONAL ANALYSIS, τόμος 1, σελ.19.

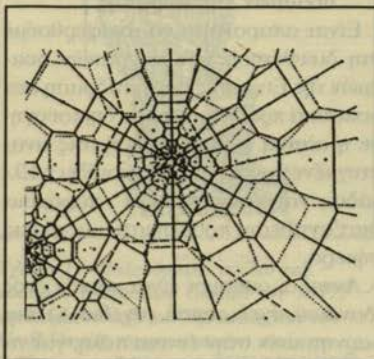
Στην Ελλάδα οι παραδοσιακοί αγροτικοί οικισμοί μέχρι τις αρχές του αιώνα συγκέντρωναν τις αγροτικές κατοικίες σε σειρές. Από το 1923, ένας μεγάλος αριθμός χωροθετήθηκε σύμφωνα με τα συστηματικά σχέδια της αγροτικής δομής που εφαρμόστηκε έκτοτε. Για τις αγροτικές κατοικίες προβλέπετο η μονοκατοικία που δομήθηκε σύμφωνα με την αρχή της αυτοστέγασης, οδηγώντας πολλές φορές σε άναρχη δόμηση στους περισσότερους οικισμούς.

5. Αρχές επέμβασης στον σχεδιασμό αγροτικών οικισμών

Η κεντρική ιδέα για επέμβαση στον σχεδιασμό αγροτικών οικισμών, είναι η ανακατανομή και η ποικιλία απασχόλησης του ελληνικού πληθυσμού, ενώ παράλληλα, να αυξάνει η αγροτική παραγωγή. Οι υπάρχουσες αγροτικές περιοχές, μπορούν να δεχτούν πληθυσμό εάν ενθαρρυνθούν. Βασικό στοιχείο μιάς τέτοιας προοπτικής, είναι η βελτίωση των συνθηκών στέγασης των κατοίκων, με ανανέωση των κατοικιών και αισθητική αναβάθμιση.

Αυτό το σκεπτικό οδηγεί σε τέσσερις βασικές αρχές:

1. Παρ'όλο που το σημερινό θεσμικό πλαίσιο δόμησης, δεν αναφέρεται σε ιδιαίτερη κατηγορία αγροτικών οικισμών, είναι βέβαιο ότι κάποιοι οικισμοί παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά λόγω της θέσης τους σε περιοχές που βασίζονται στην ανάπτυξη της γεωργίας και της στατιστικής υπερχογής αγροτών που κατοικούν σε αυτές.
2. Οι αγροτικές περιοχές έχουν τη δυνατότητα, να δεχθούν πληθυσμό μέσω μιας μεγαλύτερης ποικιλίας απασχόλησης, εκτός της βασικής με την πρωτογενή παραγωγή.
3. Κλειδί για μια τέτοια εξέλιξη είναι η ποιοτική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και των υπηρεσιών που την εξυπηρετούν.
4. Κίνητρο και ενθάρρυνση για μια τέτοια εξέλιξη, αποτελεί η ανανέωση και αισθητική αναβάθμιση των αγροτικών κατοικιών.

Σχέδιο 15: Η θεωρία του Isard, σύμφωνα με τους Charley και Haget το 1967.

Το θέμα των αγροτικών οικισμών στα πλαίσια του περιφερειακού σχεδιασμού, μπορεί να προσεγγιστεί από πολλές κλίμακες και επίπεδα. Η δική μας οπτική προσπαθεί να συνδυάσει τις τεχνικές επιστήμες στα επίπεδα: περιφέρειας, πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής, που τα θεωρούμε προτεύοντα για τον Χωροταξικό σχεδιασμό, αφήνοντας κατά μέρος άλλους κλάδους όπως, κοινωνιολογία, ψυχολογία κλπ, που θεωρούμε την συμβολή τους απλά συμπληρωματική στην καθοδήγηση της οργάνωσης του χώρου.

A) Περιφερειακός σχεδιασμός

Το περιεχόμενο του περιφερειακού σχεδιασμού, αποτελεί το πλαίσιο οργάνωσης των αγροτικών οικισμών, και αναφέρεται κυρίως, στην απασχόληση του πληθυσμού οδηγώντας στην αναζήτηση του οικονομικού δυναμικού κάθε περιοχής. Για τον περιφερειακό σχεδιασμό, υπάρχουν πολλές απόψεις και θεωρίες που εκφράζουν διαφορετικές ιδεολογίες. Η οικονομία είναι βασική ενασχόληση της περιφερειακής θεωρίας και από αυτή την πλευρά μπορούμε να συνοψίσουμε¹⁰ τις διάφορες θεωρίες σε δύο κατευθύνσεις: την νεοκλασική άποψη της ισορροπίας και την άποψη της πόλωσης ή ανισορροπίας.

Η πρώτη κατεύθυνση εμφανίστηκε την περίοδο του μεσοπολέμου και αναπτύχθηκε, κυρίως, μετά το 1950, σύμφωνα με τα προγράμματα των πανεπιστημίων της Αγγλίας και Η.Π.Α. και οργανισμών όπως Ο.Η.Ε., UNESCO, NATO. Υποστηρίζει ότι, οι πρώτες φάσεις ανάπτυξης συνοδεύονται από αύξηση των ανισοτήτων αλλά ότι μετά από κάποιο σημείο, η ελεύθερη αγορά δημιουργεί φαινόμενα διασποράς που εξαφανίζουν τις ανισότητες και συνεπώς, το σύστημα ισορροπεί από μόνο του. Αυτή η άποψη αντιπροσωπεύεται διεθνώς από τον Isard (που επηρεάστηκε από τον Weber, τον Loch., τον Crystaller) και στην Ελλάδα από τον Δοξιάδη.

Η δεύτερη κατεύθυνση εμφανίστηκε με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ισχυρίζεται ότι οι πόλοι ανάπτυξης δημιουργούν επιτάχυνση, οδηγώντας σε ανάπτυξη τα κύρια κέντρα μιας χώρας και ότι η ανάπτυξη μένει συνεχώς σε ανισορροπία μεταξύ κέντρου και πε-

αυφάνειας σε όφελος των κέντρων. Αυτή η άποψη αντιπροσωπεύεται από τον Ρεγκιου στην Γαλλία.

Εισαγωγή στις περιφερειακές θεωρίες αποτελεί η θεωρία του Von Thunen¹¹, που πρότεινε, ένα ομόκεντρο σύστημα (σχέδιο 13), για την χωροθέτηση οικισμών στο κέντρο και την αγροτική γη στην περιφέρεια. Πρόκειται για την «ιδανική θεωρία» που προϋποθέτει ομοιόμορφα (πεδινά) εδάφη, ομογενείς εσωτερικούς παράγοντες και αποκλεισμό εξωτερικών παραγόντων. Σε συνέχεια, οι θεωρίες των Loch και Christaller (σχέδιο 14) συμπεριέλαβαν και εξωτερικούς παράγοντες, όπως την επικινοικία και διοίκηση. Ο Isard βελτίωσε τις προηγούμενες θεωρίες, προτείνοντας ακανόνιστα εξάγωνα (σχέδιο 15). Σε μια κάθκτη προβολή, μια άλλη θεωρία που οδηγεί επίσης, σε ομόκεντρες ζώνες, είναι αυτή του «δέντρου» (σχέδιο 16) όπου κάθε κατώτερος οικισμός αντιστοιχεί σε ένα ανώτερο.

Γενικά, όλες οι περιφερειακές θεωρίες, μεταχειρίζονται τα μαθηματικά για να αποδείξουν τις αρχές τους και να πείσουν για την γενίκευσή τους. Οι απλοποιήσεις όμως που μεταχειρίζονται, οδηγούν μόνο στη θεωρητική τους χρησιμότητα, αφού η λειτουργία των οικισμών εμφανίζεται περισσότερο πολύπλοκη από τα προτεινόμενα μοντέλλα (σχέδιο 17).

Β) Πολεοδομία

Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν στον τομέα της πολεοδομίας μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες¹².

1. Θεωρίες που προτείνουν ταξινομήσεις των πολεοδομικών φαινομένων, σύμφωνα με διάφορα κριτήρια (πληθυσμό, λειτουργίες κλπ).
2. Θεωρίες που ακολουθούν συστηματικές περιγραφές (λεκτικές, γεωμετρικές ή μαθηματικές).
3. Θεωρίες που ζητούν να διατυπώσουν προβλέψεις και επιστημονικές προβολές. Οι προβολές είναι δυνατές, ξεκινώντας από την λογική ή την πείρα και βασίζονται σε υποθέσεις. Απλές υποθέσεις, έχουν εφαρμοστεί πολλές φορές με επιτυχία στην πολεοδομία. Αντίθετα, οι προβλέψεις που βασίζονται σε μαθηματικούς τύπους, δηλαδή σε περισσότερο αβέ-

βαιους παραμέτρους, παραμένουν σε θεωρητικό επίπεδο, χωρίς αξιοσημείωτες εφαρμογές (εκτός ίσως από τα δυναμικά μοντέλλα).

Οι αρχές της πολεοδομίας τυποποιήθηκαν με την διακήρυξη του CIAM το 1933, που ξεχωρίζει τους αστικούς οικισμούς (κατοικία, εργασία, αναψυχή και κυκλοφορία) από τους αγροτικούς οικισμούς, όπου η εργασία εκτελείται εκτός ορίων οικισμού.

Από τη δεκαετία του '30, πολλοί αρχιτέκτονες παρουσίασαν την αντίθεση ΠΟΛΗΣ - ΥΠΑΙΘΡΟΥ, αναφερόμενοι κυρίως, στη διασπορά ή τη συλλογικότητα των κατοικιών. Γι' αυτούς, μονοκατοικία σήμαινε «υπαίθρουποίηση» της πόλης, ενώ πολυκατοικία στην υπαίθρο, σήμαινε «αστικοποίηση» της υπαίθρου.

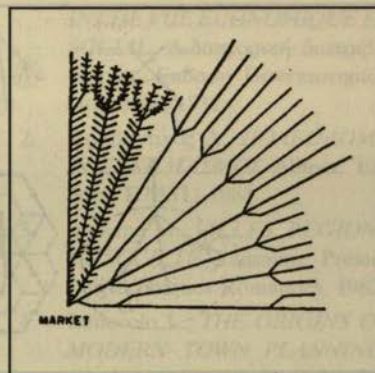
α) Καθολικός σχεδιασμός¹³

Προσπαθεί να συνδυάσει τις διάφορες αστικές λειτουργίες με κοινωνικούς παράγοντες, οικονομικούς, θεσμικούς κλπ, που επηρεάζουν την πολεοδομία. Ο καθολικός σχεδιασμός ενδιαφέρεται για τη συνεχή εξέλιξη του οικισμού και η μέθοδος που ακολουθεί περιέχει συγκεκριμένες φάσεις (περιγραφή και διατύπωση του προβλήματος, ανάλυση και ανάπτυξη εναλλακτικών λύσεων, αξιολόγηση και εκλογή της «καλύτερης λύσης» εφαρμογή και επίβλεψη).

Παρόλο που ο καθολικός σχεδιασμός αντιπροσωπεύει την επίσημη θεωρία, που εφαρμόζεται σ' ολόκληρο το κόσμο, στην πραγματικότητα τα αποτελέσματά του παραμένουν σε θεωρητικές υποσχέσεις, κυρίως λόγω της δυσκολίας ανεύρεσης στοιχείων, που τις περισσότερες φορές αποδεικνύονται και ανεπαρκή. Η κριτική που αποδίδεται στον καθολικό σχεδιασμό, αναφέρεται στην αντικειμενικότητά του, αφού ο ορθολογισμός που επικαλείται, εξαρτάται από την αντίληψη της κοινωνικής ομάδας που τον επιβάλλει.

β) Διάφορες απόψεις

Σε αντίθεση με τον καθολικό σχεδιασμό, έρχεται μια σειρά από προτάσεις σχεδιασμού κάτω από ποικίλους τίτλους («open-ended», «mixed scanning», «urban management», «disjointed, incrementalism», «corporate», «advocacy», «lasser faire», «partici-

Σχέδιο 16: Η θεωρία «δέντρου» σύμφωνα με τον Morill το 1977.

patory») που ακολουθούν δύο διαδικασίες:

1. Διαδικασία χωρίς προκαθορισμένους στόχους: Δίνει απλές νέες κατευθύνσεις.
2. Διαδικασία που επιτρέπει μεγαλύτερη συμμετοχή του ενδιαφερομένου συνόλου.

Είναι φανερό ότι, η γνώμη και υποστήριξη εκείνων για τους οποίους προορίζεται ο σχεδιασμός, είναι η βασική συνθήκη για την επιτυχία του. Η προσπάθεια για συμμετοχικό σχεδιασμό¹⁴ περιγράφεται στο πλαίσιο της ιδέας για την κοινωνία που μαθαίνει λίγο - λίγο να βελτιώνει τις αποφάσεις της και να εκφράζει τη θέλησή της.

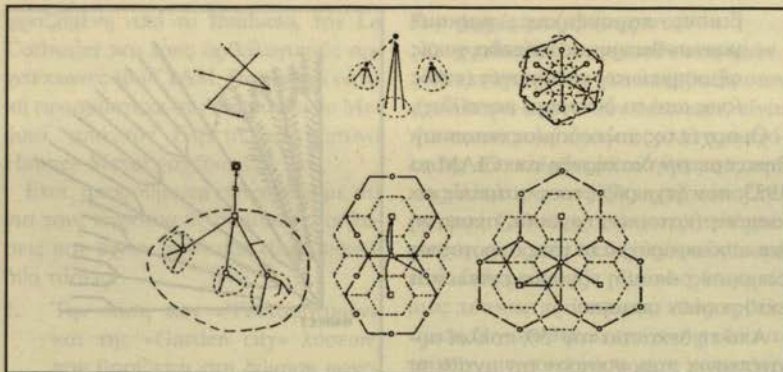
Στην Ελλάδα, ο νόμος 1337/83, προβλέπει τη συμμετοχή των κατοίκων μέσα από την τοπική αυτοδιοίκηση και τη δημιουργία «πολεοδομικών επιτροπών» σε κάθε γειτονιά.

Ο Πολεοδομικός σχεδιασμός, όποια διαμόρφωση κι αν πάρει, προερχόμενη από οποιαδήποτε θεωρία, καταλήγει σε ένα θεσμικό πλαίσιο, που σε τελευταία ανάλυση, αποτελεί το πραγματικό πλαίσιο δόμησης κάθε οικισμού.

Οι διεθνείς σύγχρονες τάσεις για την εφαρμογή ενός σχεδιασμού, αναλύοντας τις «νοηματικές αναπαραστάσεις»¹⁵ του περιβάλλοντος, παραμένει ένας προβληματισμός σε ακαδημαϊκό επίπεδο, εκτός κι αν θεωρήσουμε ότι η πρακτική της αυθαίρετης δόμησης εκφράζει τις «νοηματικές αναπαραστάσεις» κάθε λαού.

Γ) Αρχιτεκτονική

Η αρχιτεκτονική έχει τον σύνθετο ποιητικό ρόλο, για την οργάνωση του

Σχέδιο 17: Αγροτικά ουστήματα διανομής παρουσιασμένα από τον C. Smith στο βιβλίο του *REGIONAL ANALYSIS*, τόμος II, σελ. 316.

χώρου. Η αντίφαση των ιδεών και θεωριών συνεχίζεται και στο αρχιτεκτονικό επίπεδο. Ξεχωρίζουμε δύο ιστορικές οπτικές και μια ιδεαλιστική.

1. Αρχιτεκτονική βασισμένη στην έμπνευση που εκφράζεται με οργανικές μορφές. Ο πιο γνωστός εκφραστής αυτής της οπτικής είναι ο LE CORBUSIER.
2. Αρχιτεκτονική ορθολογική βασισμένη στην ακρίβεια και την λογική μέσα από πολυδιάστατη τεχνική εκπαίδευση. Εκπροσωπείται από την οπτική του Buckminster Fuller και του Hannes Meyer¹⁶.
3. Αρχιτεκτονική σημειολογία¹⁷, που εκφράζεται μέσω της αναζήτησης των «μικροδομών» και των «μακροδομών» κάθε οικισμού. Κάθε οικισμός χρειάζεται να εκφράζεται με το δικό του χρώμα, χωρίς αυτό να εμποδίζει μια ευρύτερη ομοιομορφία. Αυτή η οπτική εισάγει τις «μιαλάκες»¹⁸ απόψεις των χρηστών, δηλαδή την οπτική αντίληψη, την ποιότητα του δομημένου χώρου και τις κοινωνικές και πολιτιστικές παραδοχές¹⁹.

Σκέψεις

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο των αντιμαχόμενων ιδεών, που μπορούμε να τοποθετήσουμε την οπτική μας για την οργάνωση των αγροτικών οικισμών:

Από την μια πλευρά, ο καθολικός σχεδιασμός με τις προτάσεις τυποποίησης όλων των ανθρώπινων εκδηλώσεων, βασισμένων στη λογική της λειτουργίας και εργονομίας και απέναντι τα βιολογικά μοντέλλα που είναι ανοικτά και όχι προκαθορισμένα.

Πώς να πάρεις θέση όταν οι διάφορες θεωρίες, τη στιγμή μιας λογικής διαφοροποίησης στο επίπεδο μιας επιστήμης, τοποθετούνται στο αντίθετο επίπεδο μιας άλλης; Πώς να φτάσουμε σε μοντέλλα μεταλειειτουργικά, όταν δεν έχουμε εφαρμόσει σε προηγούμενη φάση μοντέλλα λειτουργικά;

Για να φτάσουμε σε μια χαρακτηριστική έκφραση για κάθε οικισμό, έχουμε ανάγκη από ένα εφαρμοσμένο σχέδιο σε προηγούμενη φάση. Θεωρούμε δηλαδή το σχέδιο βασικό οδηγό του χώρου και βάση για επεξεργασία των διαφόρων παραμέτρων. Ο καθολικός σχεδιασμός μπορεί να χρησιμοποιεί σαν εργαλείο για να φτάσουμε σε ένα εφαρμοσμένο σχέδιο, όπου να φιλτράρονται οι διάφορες θεωρίες, ώστε να αρχίσει τουλάχιστον συζήτηση και ενημέρωση των ενδιαφερομένων.

Στην περίπτωση των αγροτικών οικισμών, με το περιορισμένο μέγεθος και λειτουργίες, ένα σχέδιο θα ήταν αποτέλεσμα λιγότερων παραδοχών, που θα μπορούσε να λειτουργήσει σαν «κάνναβος», όπου οι «χρήστες» θα βασιζόνταν για να προχωρήσουν στην «αδιοποίηση» του χώρου.

Στην αρχιτεκτονική «το μάτι του ειδικού» μπορεί να διαβάσει γρήγορα τα χαρακτηριστικά του περιορισμένου δομημένου χώρου στον αγροτικό οικισμό και να πάρει όλες τις αποφάσεις για το «χρώμα» των χαρακτηριστικών του. Η άποψη αυτή προωθεί την αγροτική οπτική με έμφαση, τη διατήρηση και συντήρηση των χαρακτηριστικών της, ενάντια στην αστική εισβολή.

Παρ' όλη την προσοχή που δίνουμε, στο «σχέδιο», σαν εργαλείο εφαρμο-

γής περιμένουμε μια αρχιτεκτονική «νεοπαραδοσιακή» για τις κατοικίες στους αγροτικούς οικισμούς, μέσω της «ανωνυμίας» που προσφέρει η συμμετοχή των κατοίκων. Στο επίπεδο δηλαδή της αρχιτεκτονικής έκφρασης δεν βλέπουμε το «τέλος του διπόλου αγροτικός-αστικός», αλλά αντίθετα, δύο διαφορετικές αντιμετωπίσεις. Χαρακτηριστικό της προβλεπόμενης «νεοπαραδοσιακής» αρχιτεκτονικής, είναι η «λαϊκή γλώσσα» που εκφράζεται μέσω του περιορισμού των «τύπων»²⁰ κατοικίας, δηλαδή ένα πρότυπο με λίγες παραλλαγές, μονοκατοικίας, χτισμένο παντού.

Αντίθετα, η διεθνής αστική αρχιτεκτονική, προωθεί την πρωτοτυπία κάθε κατοικίας μέσω πληθώρας λύσεων, δηλαδή εγκαθίδρυση αστικής αρχιτεκτονικής μέσω καταλόγων «τύπων» (πρότυπων).

Σημειώσεις

1. Η πρόταση για ομοιογένεια, για εναρμόνιση των ορισμών από τα Ηνωμένα Έθνη, παραμένει πολύ γενική (ταξινόμηση σύμφωνα με τον αριθμό των κατοίκων).
2. Η αστικοποίηση της περιφέρειας, ή η αποαστικοποίηση της πόλης, ήταν η βάση των αντιπαραθέσεων από τις αρχές της δεκαετίας του '20 για τους αρχιτέκτονες του CIAM (Congrès International d'Architecture Moderne).
3. Η προαστικοποίηση, περιγράφει την εξέλιξη της αστικής κατοικίας τα χρόνια του '50 και '60 στις κοντινές ζώνες των αστικών κέντρων. Η περιαστικοποίηση, χαρακτηρίζει τη δόμηση στην δεκαετία του '70, μονοκατοικιών σε αγροτικές περιοχές στην περιφέρεια των πόλεων. Ο όρος αγροτοαστικοποίηση, σε αντίθεση, εκφράζει την αναδόμηση και τον εξυγχιτισμό της αγροτικής κατοικίας, σημειώνει ο A. Garnier στην εργασία του *LA MAISON INDIVIDUELLE PERIURBAINE*, le cas du canton de VAUD de 1960 à 1980.
4. Ορίζει ο A. Garnier στο βιβλίο του *NOUVELLES CITES DORTOIRS*.

5. Ο Μ. Bassand στο βιβλίο του *VILLES, REGIONS ET SOCIETES*, σελ. 119, παρατηρεί για την Ελβετία ότι η στατιστική υπεροχή αγροτών, επιτρέπει τον ορισμό ενός οικισμού σαν αγροτικού.
6. Σύμφωνα με τον D. Grigg, *THE AGRICULTURAL SYSTEMS OF THE WORLD*, σελ. 284, ο πιο απλός τρόπος ταξινόμησης της σύγχρονης γεωγραφίας, είναι ο διαχωρισμός της μεταξύ οικονομικά αναπτυγμένων χωρών και όχι.
7. Οι λόγοι είναι πολλοί: πρώτα η στενότητα χώρου στα διαμερίσματα, η μόλυνση της ατμόσφαιρας στις πόλεις και ακόμη η ηχομόλυνση που οδηγεί τους αστούς στην αναζήτηση ηρεμίας, η δυσκολία εξεύρεσης μονοκατοικιών στις πόλεις, η απουσία κήπων και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε περιοχές λιγότερο αστικοποιημένες, διαπιστώνει και ο J. Doubere στο *COURS D'URBANISME APPLIQUEE*.
8. Ορισμός της F. Choay στη μελέτη της *THE MODERN CITY PLANNING*, σελ. 27.
9. Οι αρχιτεκτονικές λύσεις στο Hampstead, συνιστούν κατάλογο γραφικών αντιμετώπισεων. Εδώ διαγράφεται καθαρά η διαφορά πόλης - εξοχής, γράφουν στο βιβλίο τους οι J. Castex, J. Ch. Depaul και Ph. Panerai, *FORMES URBAINES*, σελ. 17.
10. Σύνοψη του G. Fischer & E.A. Brugger στη μελέτη τους *PROBLEMES REGIONAUX EN SUISSE*, σελ. 14.
11. Αυτή η θεωρία ισχύει για αγροτικούς οικισμούς που απασχολούνται στην πρωτογενή παραγωγή: C. Smith, *REGIONAL ANALYSIS*.
12. Άποψη του Α. Αραβαντινού στο βιβλίο του *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ*.
13. Εμπνέεται από τη γενική θεωρία των συστημάτων και είναι δύσκολη η εφαρμογή του.
14. Προσφέρει μεγαλύτερες δυνατότητες στους «χρήστες» για να «οικειοποιηθούν» (αποκωδικοποιήσουν) το σχεδιασμένο περιβάλλον: Rapoport, *THE MEANING OF THE BUILT ENVIRONMENT*, σελ. 57.
15. Στην Ελλάδα, δεν έχει γίνει συστηματική ανάλυση νοηματικών αναπαραστάσεων του χώρου. Ο Kevin Lynch, παρουσιάζει στο έργο του μια μέθοδο (που είναι η πιο γνωστή σ' αυτόν το χώρο), για την οποία ο ίδιος παραδέχεται στο βιβλίο του *WHAT TIME IS THIS PLACE*. σελ. 239, την δυσκολία στην εφαρμογή της.
16. «Η εμπειρία μου και οι παρατηρήσεις μου από την πρακτική των «garden - cities» και των συνεταιρισμών με πείθει ότι συντελείται ένα χάσμα μεταξύ των εκφραστικών μέσων του παρελθόντος, που είναι απαραίτητο για την προσαρμογή μας στο σύγχρονο κόσμο. Αισθάνομαι μια αντίθεση ανάμεσα, στις σύγχρονες ανακαλύψεις, της φυσικής, της χημείας και της τεχνικής που ακονίζουν την άποψή μας και στην πολιτιστική μας έκφραση» Κείμενο του Meyer γραμμένο στον Gropius το 1927: *HANNES MEYER ENTRE FREIDORF ET BAUHAWES*, par Martin Kieren.
17. Η αρχιτεκτονική πρέπει να ορίσει τα «σήματα» που χρησιμοποιεί, J.-C. Jequier, J. Pasquier. *Cahiers D'ENSEIGNEMENT ET DE RECHERCHE*. L'architecture est elle une langue, σελ. 70.
18. Βλέπε Rapoport *THE MEANING OF THE BUILT ENVIRONMENT*, σελ. 15.
19. *Ibid.*, σελ. 17. Όταν ο σχεδιαστής, έχει την ίδια «κουλτούρα» με τον χρήστη, είναι δυνατόν να ενεργεί συγχρόνως με τις δύο ιδιότητες.
20. Α. Rapoport: *VERS UNE ANTHROPOLOGIE DE LA MAISON*. σελ. 10. Ακόμη η έννοια «τύπος» αναλύεται από τους J.M. Lamunier και B. Marchand: *CAHIERS D'ENSEIGNEMENT ET DE RECHERCHE*. Les maisons et le territoire, σελ. 9-17.
- INT DE VUE ECONOMIQUE ET SOCIAL*. Διδακτορική διατριβή. Παρίσι, Εκδοση Πανεπιστημίου Παρισίων, 1932.
2. Αραβαντινός Α., *ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ* Αθήνα, Εκδοση Ε.Μ.Π., 1984.
3. Bassand M., *VILLES, REGIONS ET SOCIETE*. Lausanne. Presses Polytechniques Romandes, 1982.
4. Benevolo L., *THE ORIGINS OF MODERN TOWN PLANNING*, Cambridge, M.I.T. Press, 1971.
5. Castex J., Depaul J. Ch., Panerai Ph., *FORMES URBAINES*.
6. Choay F., *THE MODERN CITY: PLANNING IN THE 19TH CENTURY*. New York, Bra ziller, 1969.
7. Γλίτσος Ν., *ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. Αθήνα, Κέντρο Οικονομικών Ερευνών, 1988.
8. Δοξιάδης Κ., *ECISTICS: AN INTRODUCTION TO THE SCIENCE OF HUMAN SETTLEMENTS*. London, Hutckinson, 1968.
9. Doubere J., *COURS D'URBANISME APPLIQUEE*, Paris, Editions Eyrolles, 1977.
10. Fischer G., Brugger E. *PROBLEMES REGIONAUX EN SUISSE*. Lausanne, Presses Polytechniques Romandes, 1969.
11. Garnier A., *LA MAISON INDIVIDUELLE PERIURBAINE: LE CAS DU CANTON DE VAUD DE 1960 A 1980*. Lausanne, Thèse, E.P.F.L., 1983.
12. *LES NOUVELLES CITES DORTOIRS*. Lausanne, Presses Polytechniques Romandes, 1984.
13. Grigg D., *THE AGRICULTURAL SYSTEM OF THE WORLD*. Cambridge, Cambridge University Press, 1974.
14. Querit M., *LE PARI DE L'INDUSTRIALISATION RURALE*. Lausanne, E.R.E.S.A., 1986.
15. Isard W., *METHODS OF REGIONAL ANALYSIS*. Cambridge, M.I.T. Press, 1960.
16. Jequier J.-C., Pasquier J., *CAHIERS D'ENSEIGNEMENT ET DE*

Βιβλιογραφία

1. Αλεβιζάτος Β., *LA REFORME AGRAIRE EN GRECE DU PO-*

- RESERCHE: L'architecture est-elle une langue, No 9, Lausanne 1986.
17. Jenks C., *ARCHITECTURE 2.000: PREDICTIONS AND METHODS*. New York, Praeger, 1971.
  18. Kieren M., *HANNES MEYER ENTRE FREIDORF AND BAUHAUS*, περιοδικό *FACES*, No 12/69.
  19. King R., *LAND REFORM, THE ITALIAN EXPERIENCE*. London, Batherworths, 1973.
  20. Lamuniere J., Maget B., Prenat M. *RELATIONS ENTRE ACTIVITES: UN MODELE DE CONTROLE ET D'AIDE A DECISION*. Lausanne, E.P.F.L., 1978.
  21. Lamuniere J., Marchaud B., *CAHIERS D'ENSEIGNEMENT ET DE RESERCHE: Les maisons et le territoire*, No 2, Lausanne 1981.
  22. Lebeau R., *LES GRANDS TYPES DE STRUCTURE AGRAIRE DANS LE MONDE*. Paris, Manon, 1979.
  23. Lynch K., *WHAT TIME IS THIS PLACE*. Cambridge, M.I.T. Press, 1972.
  24. Perroux F., *LES POLES DU DEVELOPEMENT ET L'ECONOMIE INTERNATIONALE*, Paris. Presse Universitaire de France, 1957.
  25. Rapoport A., *HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM*. New York, Penguin, 1977.
  26. *THE MEANING OF THE BUILT ENVIRONMENT*. London, Sage, 1982.
  27. *VERS UNE ANTHROPOLOGIE DE LA MAISON*. Paris, Dunod, 1972.
  28. Schuler M., *ABRGENZUNG DER AGGLOMERATIONSRAUME IN DER SCHWETZ* 1980. Lausanne, IREC, E.P.F., 1984.
  29. Smith C., *REGIONAL ANALYSIS*. N.York, Academic Press, 1976.
  30. Vennetier P., *LA PERI-URBANISATION DANS LES PAYS TROPICAUX*. Bordeaux, CEGET, 1989.